

DREGĂTORII SATELOR ROMÎNEȘTI DIN ȚARA BÎRSEI

de C. A. STOIDE

Teritoriul Orașului Brașov și cea mai mare parte din districtul cunoscut sub numele de Țara Bîrsei era cuprins pe așa zisul „pămînt crăesc“, „fundus regius“¹. Potrivit vechilor privilegii locuitorii de aici (sași, romini și unguri) erau de drept „oaspeți“, „hospites“, „toți deopotrivă semirustici, privilegiați, dar nu iobagi, fiindcă ei puteau să părăsească teritoriul cînd voiau“².

Prin abuz, situația de „oaspeți“ a populației romîne și săcuesti, egal îndreptățită cu populația săsească, a fost denegată, ei fiind considerați numai ca supuși ai comunității Brașovului³ și tratați ca și populația din Săcele și cea de pe teritoriul Branului, „datorită condițiilor naturale“, „după alte legi decît locuitorii liberi ai districtului“⁴.

Datorită condițiilor speciale de viață în care a fost silită să se desvolte populația satelor romînești din Țara Bîrsei, în epoca feudală vechia organizare a cnezului și judeului⁵, a trebuit să evolueze dînd naștere unei instituții noi, birăul cu pîrgarii, cu atribuții în oarecare măsură diferite de cele vechi, dar sub învelișul căreia, ca într'un palimpsest, cercetătorul atent poate deosebi vechea organizare.

---

¹ G. Müller, Die ursprüngliche Rechtslage der Rumänen in Siebenbürger-Sachsenlande, in Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, N. F. 38 Band, 1 u. 2 Heft, Hermannstadt 1912, p. 85—314+I—LVI Register,+ (hartă) Umfang des Sachsenlandes oder Königsbodens in Siebenbürgen im Jahre 1804. A se vedea și critica documentată a lui S. Dragomir în „Contribuțiuni privitoare la trecutul Romînilor de pe pămîntul crăesc“, Sibiu 1913.

² Dr. Marki Sandor, Racoczi Ferencz, I K 491. I, apud S. Dragomir, p. XXVI. Și citatul de acolo despre conscrierea făcută între anii 1500—1521, în care se vorbește de „hospites valachi“, alături de „hospites saxones“.

³ A se vedea încercarea lui G. Müller. op. cit. de a se prezînta situația creată satelor romînești, ca o situație de drept, și reluarea la S. Dragomir, op. cit.

⁴ Pentru chestiunile relative la forurile judiciare cărora erau supuși locuitorii târgurilor și satelor din district a se vedea „Verfassung der Stadt Kronstadt“, Kronstadt 1865, p. 2.

⁵ I. Bogdan. Despre cnejii români, în Anal. Acad. Rom. Ser. II, Tom. XXVI, Buc. 1904, p. 19—20: „Cnejii aceștia sunt identici cu villici din satele ungurești și săsesci (ung. biro, săs. Hann) și situațiunea lor juridică nu se deosebește întru nimic de a celorlalți „iobagiones“. Numele lor (sub forma cnez sau chinez) se păstrează în această accepțiune pînă pe la sfârșitul sec. XVI; în sec. XVII el este înlocuit peste tot, afară de Banat, unde s'a păstrat și la Sîrbii de acolo, cu termenul jude, județ (giude, giudeț), sau birău.

Satele românești de pe pământul crăesc, socotite ca „pertinențe” dintr’o epocă înaintea, au fost: Zărnești, Tohan — de la jumătatea sec. XVIII înainte împărțit în Tohanul Vechi și Nou, — Țintării și Vlădenii ⁶.

Castelul și domeniul Branului, format din 13 sate, trece sub administrația Brașovului în a doua jumătate a sec. XV ⁷. Și aici populația era în unanimitate formată din romini.

În cele șapte sate, cunoscute dintr’o epocă veche și sub numele de „villae olachales” sau *Bleschdörfer*, peste populația mai veche românească se suprapusese o populație săcuiască ⁸.

Organele magistratale. În fruntea acestor sate, magistratul brașovean avea ca organe conducătoare administratori aleși anual, dar a căror alegere putea fi reinstită, așa ca unii administrau teritoriul îndelung.

În cursul vremii titulatura acestor dregători a variat după epocă, după cum și limba de redactare a actelor, dar atribuțiile lor au rămas neschimbate.

Branul, format din castelul de graniță, cu un teritoriu înconjurător de 13 sate românești ⁹, era condus de pîrcălab, dregător cu atribuții mili-

⁶ Prin 1755, printr-un decret al Curții din Viena, locuitorii satelor Zărnești, Tohan, Vlădeni și Satul Nou, acesta din urmă locuit și de Săcui, au fost recunoscuți „locuitori liberi” (Actele Magistratului, nr. 85/1753, Protocolul orașului pe 1754—1755, p. 482). Magistratul Brașovului a apelat contra acestei decizii și a luat măsuri pentru menținerea vechei stări de lucruri, constrângând cu forța armată pe locuitorii care încunoștințau de noua situație creată prin decret, au refuzat supunerea la obligațiile iobăgești. Indicii asupra stăruințil cu care Magistratul a urmărit obținerea anulării decretului în cauză ca și a mijloacelor de care s’a folosit, se găsesc din abundență în arhiva Brașov. În martie 1758, se comunică delegaților că se aprobă propunerea făcută de a oferi consilierului gubernial conte Kemeny 2 piei de urs, pe care le și trimite, cu rugămîntea de a sprijini interesele orașului pentru păstrarea celor 4 posesiuni (Act. Mag. nr. 18/1758). Din partea lui, guvernul transilvan, pus între ordinul Curții și stăruințele Magistratului, caută să țină pe locuitorii în loc cu promisiuni, probabil până ce Curtea va fi fost convinsă. În Noembrie 1758 el dădea ordin satelor: Satu nou, Vlădeni, Tohan și Zărnești să se supună Magistratului pîna va sosi din Viena porunca „crăesei”. Le promitea că nu vor fi supuși la slujba de iobagi (Act. Mag. nr. 163/1759). Procesul a ținut pînă la 1765, cînd Magistratul Brașovului a obținut decretul prin care cele patru sate au fost recunoscute, ca supuse ale orașului. (Actele Mag. nr. 199 și 239/1765).

⁷ Colecția Privilegii, act din 3 Martie 1486, nr. 229 și din 1 ianuarie 1498, nr. 257.

⁸ Prin 1759 un decret asemănător cu al locuitorilor din cele patru sate, obținut și locuitorii din Baciu, Turcheș, Cernatu, Satulung, Târlungeni, Purcăreni, Zizin, Crisnav și Apața. (Act. Mag. nr. 182/1759). Un lung proces a avut loc și cu aceste sate, care pînă la urmă au fost întoarse din nou în starea de iobăgie. (Act. Mag. nr. 14, 16, 121/1762).

⁹ Ținutul Branului în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea era împărțit în Branul de Sus și Branul de Jos. Fiecare din cele două Branuri era împărțit la rîndul său într-un număr de „divizii”, astfel Branul de Jos era format din „diviziile”, Sohodol, Poarta și Predeal. (Act. Bran nr. 127/1790—1792). Cel de Sus — din „diviziile” Șimon, Moeciul de Jos și Coacăza (Actele Bran nr. 126/1790—1792). Întîlnim și o împărțire administrativă în „plăși”. Din relatare se vede că din Branul de Sus făceau parte „plășile” Șimonului, Moeciului de Jos, Moeciului de Sus și Coacăzei (Actele Magistratului, nr. 1727/1792). Se pare că „plășile” sunt numai o altă denumire a „diviziilor”.

tare și administrative-judecătorești și care se întâlnește în acte și sub alte denumiri, în legătură și cu alte atribuții cumulate de el¹⁰.

Pentru Săcele, unde întâlnim administrație din Brașov numai din sec. al XVIII-lea înainte, titlatura e de origine săcuiască; Span¹¹. Și alte așezări se găsesc grupate în epoca mai veche, sec. XVI-XVII, într-o administrație comună: Perșani cu Gridul și Holbav¹², Zărnești cu Tohanul¹³ și pentru un moment și Salul Nou¹⁴, care în genere se întâlnește cu administrație aparte¹⁵, Șercaia cu Țintari¹⁶, Vlădenii apar și ei sau singuri sau sub administrație comună cu Țintarii¹⁷. Cam din sec. XVIII înainte, din cauza dezvoltării luate, fiecare din „posesiunile“ cuprinse în district, cu excepția Branului și Săcelelor, este administrată de un singur dregător, în genere cu denumirea de „Tistherr“, „domn“ pentru români¹⁸.

Reprezentantul Magistratului în „posesiune“ îndeplinea însărcinări de natură administrativă și judecătorească, conducând și un for domi-nal¹⁹. Când locuitorii nu erau mulțumiți cu judecata organelor locale, puteau apela la scaunul judecătoresc al Stadthornului din Brașov și chiar al judeului²⁰.

¹⁰ Castellanus in arce Törcs în 1466. *Fr. Stenner*, Die Beamten der Stadt Brasso, Brasso 1916, (p. 102). Kastellan auf Torzburg în 1910, *ibid.* nr. 80; projudex și Törzburger Kastellan între 1528—1534 (*ibid.* p. 9); Torzburger Kastellan și Burggraf între 1547—1548 (*ibid.* p. 57); Grew auf Schloss Törz și Burggraf între 1565—1576 (*ibid.* p. 52); Grew auf Teorschvest și Castellanus Praefectus in arce Teorch între 1581—1588 (*ibid.* p. 44); Provisor de arce Törcsvar, Verwalter oder Altester auf Turtschburg între 1590—1603, (*ibid.* p. 56); Törzburger Kastellan Porkulab în 1688 și 1704—1706 (*ibid.* p. 21); Inspektor auf Törzburg între 1718—1736 (*ibid.* p. 40).

¹¹ Blöschendörfer Span în 1706 (*ibid.* p. 13); Span in den Siebendörfern în 1738 (*ibid.* p. 44). In Mai 1706, Județul, funogiul și întregul Sfat al Brașovului, dau scrisoare la mâna Cantacuzinilor Constantin Stolnicul, Mihai Spătarul și Șerban biv paharnic, pentru un împrumut de 3000 taleri, pentru care pun zalog — până la restituirea sumei — Satulung dela Săcele. *C. A. Stoide*, (Nouii documente brașovene, în *Rev. Arhivelor* VII, 1, p. 108—110).

¹² Persaner, Gritter und Holbacher Herr în 1616 (*Stenner*, *op. cit.* p. 61, 51, 40).

¹³ Judex de Zernest et Tohan în 1530 (*ibid.* p. 51) și 1533—1540 *ibid.* p. 46); Grew zu Czernen un Tohan între 1583—1588 (*ibid.* p. 46).

¹⁴ Grew zu Neudorf und zu Czernen und Tohan în 1579 (*ibid.* p. 56).

¹⁵ Judex de Naydorf în 1546 (*ibid.* p. 57); Officialis de Wyfalw în 1559 (*ibid.* p. 54) Provisor possessionis Neudorff în 1554 (*ibid.* p. 54); Graw zu Neudorff în 1569—1571 (*ibid.* p. 67).

¹⁶ Praefectus de Sarkan et Mykefalva în 1552 și 1572—1577 (*ibid.* p. 52 și 67); Grew zu Czernen und Tohan între 1583—1588 (*ibid.* p. 46).

¹⁷ Herr zu Vlădeny und Schnockendorff (Țântari) în 1600—1602 (*ibid.* p. 44); Encs=Entz zu Fladen und Schyrkangen în 1600 (*ibid.* p. 84).

¹⁸ Tiszt Herr în Vlăden în 1707—1709 (*ibid.* p. 39); Inspektor in Vlădeny în 1738 (*ibid.* p. 7); Tiszt Herr in Zernesti în 1711—1714 (*ibid.* p. 39); Tiszt Herr in Neudorff în 1711 (*ibid.* p. 17) și în 1732—1734 (*ibid.* p. 21); Tiszt Herr in Tohan în 1709—1710 (*ibid.* p. 17). Se găsește extinsă și titlura săcuiască de Span în Vlădeni la 1738—1739 (*ibid.* p. 46); și aceea de inspektor în Tohan la 1736—1739 (*ibid.* p. 35—36.), în Vlădeni la 1747—1749 (*ibid.* p. 43). Pentru Bran în genere se folosesc vechile titlaturi de inspektor în 1718—1736 (*ibid.* p. 39—40) și de castelan, „Torzburger Kastellan“ pînă prin 1784 (*ibid.* p. 46.).

¹⁹ Uebersichtliche Darstellung p. 2.

²⁰ *N. Iorga*, Studii și Documente X, p. 342—343.

Aproape de sfârșitul sec. al XVIII-lea, unele „posesiuni“ sunt arendate, în ce privește administrarea lor și încasarea impozitelor, așa încît alături de dregătorii amintiți apare și „arendatorul“ Branului sau al Zărneștilor²¹. Personagiul a dat loc la cele mai multe nemulțumiri între locuitori prin abuzurile săvârșite.

Tricesimatorii, adică vameșii, care aveau în fruntea lor un director, erau funcționari legați de erariul statului și deci funcționari guvernamentali cu atribuții variate, care-i puneau în poziție de-a avea legături cu Magistratul de care într'un fel oarecare depindeau — cel puțin de drept. Aveau însă și sarcina de-a controla felul în care Magistratul aplica dispozițiile guvernului în chestiuni financiare și de-a raporta asupra situațiilor anormale constatate²². Făceau legătura între guvern și unele categorii de cetățeni ai orașului, cum era în cazul împrumuturilor²³.

Din cauza amestecului și a controlului pe care-l exercitau și-au creat o situație intolerabilă, fiind socotiți ca indezirabili. Greșelile pe care le făceau în îndeplinirea oficiului, ca și abuzurile la care se dedau, au fost speculate adesea de conducerea orașului, cu tendința vădită de a se obține abolirea instituției și înlocuirea ei cu organe recrutate și controlate de Magistrat. În lupta aceasta a Magistratului pentru a se scăpa de intrușii guvernamentali, un rol, adesea fără să știe, au avut și locuitorii români din district²⁴.

²¹ Din actele cercetate reiese că „arendatorul“ avea grija judecăților, a stringerii dijmelor, a taxelor de circumscripție și mori, „și de toate cîte sînt ale arenzii“. (Acte Judecătorești, nr. 60/1810). Contract de tovărășie încheiat între Samuil Roth, arendator în Zărnești și Bratul Baiul, paroh și namesnic acolo. (Satul fusese arendat pentru suma de 4350 ufl.) Ei se îngrijeau de prinderea recruților (Registru Diverse IV/U 74 d, foaia 169). Asistau pe birău și plîngari în chestiuni de succesiune (Actele Bran, nr. 38/1837, anexa VI, act din Zărnești, 22 Dec. 1809). Își spuneau cuvîntul la alegerea birăului și a plîngarilor (Actele Mag. nr. 322/1798) și le luau socotelile (Act. Mag. nr. 322/1798). Din sec. al XIX-lea înainte, cam din deceniul al doilea au încăput și românii la arendarea satelor. Din actul pe care-l avem în privința aceasta se pare însă că nu puteau exercita anumite oficii, între care pe acela de judecător, pentru care își asociau un provizor, adică administrator. Contractul încheiat între Nicolae Hagi Petru, arendatorul din Tohan și între „provizorul“ Georg Szekely cu privire la angajarea celui din urmă ca provizor la Tohan, specifică: provizorul are sarcina de-a purta de la 1 Noembrie 1828 la 31 Oct. 1831, *toată slujba și economia arenzii* pe bază de catastră, din care-și va da socoteala din vreme în vreme; să-și poarte slujba cu rînduială și să îndeplinească poruncile date de arendator și Magistrat. (Act. Mag. nr. 1611/1830).

²² În aprilie 1723, Francisc Csapoi, tricesimatorul din Brașov, raporta inspectorului vamal în privința dificultăților vamale ivite între Magistrat și Compania grecească; Magistratul interzisese vânzarea cu amănuntul a mărfurilor aduse din Valahia pe piața Brașovului. Se permitea vânzarea numai cu centnerul (cîntarul), ceea-ce cauza un însemnat deficit fiscalului, și o piedică în comerțul Brașovului, deoarece negustorii se întorceau cu mărfurile nevindute, călcîndu-se și tratatul comercial încheiat între imperiul otoman și cel austriac. (Act. Mag. nr. 20/1723).

²³ Ordinul împărătesc către inspectorul vămilor și oficiul tricesimal din Transilvania pentru a obține de la negustorii greci din Brașov și din Bolgarseg o „contribuție benevolă de 2000 de ducați“ (Acte administrative neinreg. Dosar III, 1736—1751.)

²⁴ Declarațiile a 13 martori negustori de frunte din Compania grecească de la Brașov, cu privire la acuzațiile aduse inspectorului vamal Matei, fost șef al vămii din Brașov. (Act. ad-tive neinreg. dosar V (1758—1763) nr. 257, anexa III), act din 1761.

Tricesimatorului, adică directorului vămii îi revenea și rolul de-a recruta pe plăieși și a le controla activitatea. După datele pe care le avem, plăieșii, păzitorii plaiurilor și executanți în diferite chestiuni în legătură cu încălcarea granițelor, ca „spargerea plaiului“, formau un corp de 64 de inși²⁵, recrutați din satele Zărnești și Tohan²⁶ și puși sub conducerea a 9 vătafi și a unui inspector²⁷.

Instituția era foarte veche. Un act din 1709 vorbește despre unele drepturi ale plăieșilor, instituite cu un secol înainte²⁸. Avind atribuții destul de grele, ei primiau în loc de salar fix, anumite scutiri și privilegii specificate în convenția încheiată cu oficiul tricesimal și Magistrat²⁹: aveau dirste pentru postav de zeghe³⁰, plăteau numai una a treia din contribuție³¹ și erau scutiți de prestații personale ca: sălășluirea ostarșilor „cortel“, căraușia sau forspontul etc.³². În afară de aceste drepturi recunoscute și de Magistrat, plăieșii refuzau zecima luată iobagilor și țineau cazane de rachiu, fără a consimți la plata taxelor³³.

Reprezentanții locuitorilor. Din timpuri mai vechi organele administrative de la centru se vede a fi fost ajutate în unele chestiuni de reprezentanții locuitorilor, fie că purtau numele de cneji, juzi sau jurați, sau numai de „bătrînii“ satului³⁴. Cam de la începutul sec. al XVIII-lea înainte, în unele sate rominești din Țara Birsei, întâlnim organe locale de conducere, „dregătorii“, alese dintre locuitori, la început sub conducerea unui „sindic“³⁵ și a juraților³⁶, apoi sub aceea a birăului și pîrgarilor, sau juraților³⁷. Titulatura de birău se va impune. Ceva mai târziu, birăul va avea și un secretar, logofătul, însărcinat cu ținerea scriptelor.

²⁵ Actele Magistratului nr. 16/1709, act din 1709.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Act din 1709 — Guvernul Transilvaniei către Magistrat. (Act. Mag. n. 16/1709 și nr. 75/1735; și Protocoalele orașului 1709—1713, p. 127; Protocoalele orașului pe 1754—1755, p. 225—226.)

²⁸ Protocoalele orașului, 1709—1713, p. 65—67, ședința din 15 Mai 1709.

²⁹ Protocoalele orașului 1754—1755, p. 114—115.

³⁰ Ibidem. Protocoalele pe 1709—1713, p. 65—67 și Act. Mag. nr. 16/1709.

³¹ Act din 21 Mai 1735, Actele Magistratului nr. 75/1735.

³² Act din 11 iulie 1702, Actele Magistratului, nr. 9/1702.

³³ Protocoalele orașului 1754—1755, p. 114 și 178—179.

³⁴ Bogdan, loc. cit Iorga, Studii și Doc. X, p. 343 și 347.

³⁵ „Sindicus“ (ambasciator) legatus, actor, Követ. Col. Dip. Arp. Cant. IX. 108, XI, 397: „Ego Magister... sindicus, actor et procurator“. (*Bartal A.*, Glossarium mediae et infimae latinitas regni Hungariae, Lipsiae, MCMI, p. 616.)

³⁶ „Bătrînii din Zărnești împreună cu dregătorii“ scriu marelui județ Andriaș Reaiter pentru o mărturie. Actul se încheie: „și așa mărturisim noi dregătorii Vlădușcă Sindel, Bucur Dan, Manea Alduli, Stoica Giurgiu, Vlad Barna și împreună cu toți Bătrînii“. 11 Martie 1702 (7210) Iorga, op. cit. p. 347. Act din Tohan din 28 iulie 1759. Un conflict între Bucur Ureche „Szindel“ din Zărnești și soldații din regimentul contelui Gyulay. Actele Mag. nr. 101/1759.

În Tohan, pînă după 1738 s-a păstrat alături de titulatura de birău și aceea de sindic „Szindel“. O cerere a Tohănenilor către Magistrat din a. 1738, pentru scutiri de plata unor restante o semnează „der Szindl und geschworne samt der ganzen Gemeinde des Possession Tohan.“ (Acte Ad-tive neinventariate, III, nr. 19.)

³⁷ Act din 1709, Zărnești: Dan birăul împreună cu „bătrînii“ din Zărnești scriu Magistratului pentru un „sărac“ al lor pe care vor să-l iobăgească cei din Șinca. (*Col. Stenner I, V, nr. 705*). Că jurat și pîrgar era același dregător, reese și dintr-un

Instituția de origine romino-slavă era comună tuturor așezărilor din Ardeal și a fost găsită aici de către sași la venirea lor. Sașii care aduceau cu dînșii o organizare proprie rurală și orășenească, au impus transformarea vechei organizări existente în satele românești. Prin rolul pe care l-au avut în crearea sau dezvoltarea orașelor și în Moldova și în Țara Românească, ei au putut face ca sistemul de organizare folosit de dînșii să treacă și acolo³⁸. Spre deosebire de Moldova și Țara Românească însă, unde satele n'aveau decît un organ conducător instituit de stăpînul de pămînt, vornicul sau vatamanul în Moldova și pîrcălabul în Țara Românească³⁹, în Ardeal, organizarea aceasta comunală se întilnește extinsă și asupra satelor, atît cele săsești și săcuiești, cît și — cu oarecare restricții — a celor românești și în acestea din urmă din timpuri îndestul de vechi⁴⁰.

Satele din Țara Birsei și din Făgăraș, ca și o parte din acele ale altor ținuturi din Ardeal⁴¹, au suferit aceeași influență săcuiască și dregătorul lor suprem purta numele de birău⁴². Dintre așezările de peste Carpați, singur Tirgul-Ocna, înființat și populat de locuitori săcui — la

---

act din 1808, prin care locuitorii de din jos de Bran se plîng Magistratului pentru unele abuzuri ale arendatorului și pîrgarului locului, Bucur Zecheriu, căruia i se spune uneori pîrgar, altelei jurat. (Registre Diverse IV/U 74, d. foaia 114—115).

³⁸ I. C. Filitti, Despre vechea organizare administrativă a principatelor romîne, Buc. 1935, Tirgurile, p. 22—30. În fruntea tirgurilor era în Moldova un șoltuz sau un voit cu 12 pîrgari și în Țara Românească un județ cu 12 pîrgari, v. și P. P. Panaitescu, Comunele medievale în Principatele Romîne, în Interpretări romînești, Buc. 1947, p. 161—230.

³⁹ I. C. Filitti, Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Romîne. Satele, p. 31—33. Excepție dela această regulă fac satele din Bucovina, care după ocupația austriacă au primit o nouă organizare „Dominiile alegeau pe vornic din trei candidați propuși de săteni. Vornicul era ajutat în conducere de consilieri, care erau în raport cu numărul locuitorilor satului: cel puțin 2 și cel mult 12” (N. Grămadă, Sătenii și stăpînii în Bucovina în Anuarul Muzeului Bucovinei, seria II, 1944, p. 26—27).

⁴⁰ Act din 1628 pentru schimbul unui loc de moară din Săcelul Sibiului. Schimbul s-a strigat la biserică în trei duminici, birău a fost Oprea Cădră și juri au fost Coman Bibo, Petru al lui Garce și Opre, (*Iorga*, Studii și Documente IV, p. 16—17). În ce privește introducerea acestor dregătorii în satele din Țara Birsei, deși un act al Magistratului cu data de 1798 vorbește despre ființarea lor din timpuri imemoriale „ab immemorialia tempore habent unum iudicem et quator juratos” (Actele Magistratului, nr. 322/1798), noi nu le-am întilnit în acte decît din sec. XVIII înainte, poate însă introduse încă din a doua jumătate a sec. XVII.

⁴¹ Actul din Săcelul Sibiului din 1628 (*Iorga*, Studii și Documente IV, p. 16—17).

⁴² Vezi mai departe. Termenul era unguresc: „biro” și însemna jude. „Birus est vox Hung. item ac iudex” (*A. Bartal*, Glossarius mediae et infimae latinitates regni Hungariae, Lipsae 1901, p. 77 sub voce). Interesant de notat că și în satele săsești dregătorul suprem ales de săteni purta tot un nume unguresc, folnogi. „Folnagy: villicus, der Hann, Verwalter; I. C. Eder, Dictionarium ungaro-latino-germanicum, olim studio Alberti Molnar, Francisci Pariz-Papoi et Petri Bod, nunc revissum emendatum et vocabulis etc. Tomus II, Cibini et Posonii, 1801, p. 101. Un act în l. romînă cu data de 15 Mai 1698 e dat de „Fânogiul” și dregătorii satului Elchiu (Hălchiu) pentru un împrumut de 320 fl. luați dela Beizadeaua Gheorghe Cantacuzino (C. A. Stoide, Noi documente brașovene, în Rev. Arhivelor VII, I, p. 105. Pentru fânogiul din Ghimbav, act din 1 Febr. 1707 (în Stenner, I, nr. 401, anexa 1.)

ocnelc de sare cialgăi sau șaugăi — folosea aceeași terminologie⁴³. Orașele săsești, cu excepția orașului Bistrița, au folosit exclusiv termenul de jude ca denumire a Magistratului suprem al orașului⁴⁴. Explicația că orașul Bistrița a folosit pe lângă numele de jude și pe acela de birău⁴⁵, trebuie căutată în aceleași influențe săcuiești din apropiere⁴⁶.

Alegerea dregătorilor. Din informațiile pe care le avem, reiese că pentru epoca mai veche alegerea birăului și a pîrgarilor se făcea de către inspectorul locului, la recomandarea locuitorilor. Nu avem indicații suficiente din care să deducem procedura de alegere. Se pare însă că în genere se proceda în felul următor: inspectorul locului cerea unor organe în care avea încredere, — logofătul, jurații sau pîrgarii — să-i comunice care a fost atitudinea birăului față de locuitori și care ar fi părerea locuitorilor în privința noii alegeri de birău. Poate o adunare de designare a candidatului avea loc în biserică, unde se săvîrșeau și alte acțiuni cu caracter administrativ⁴⁷. Tatonările acestea aveau loc de obicei în cursul lunii octombrie⁴⁸.

În unele cazuri inspectorul se deplasa în localitatea în care urma să se facă alegerea și asista la ea. Procedura din urmă, care tindea să dea un caracter mai solemn alegerii, putea avea și un anumit tîlc, de a

⁴³ Act din 1700: Afierosiri pentru minăstirea dela Ocnă între martori și „Nistor birăul” (*N. Iorga, Privilegiul Sangăilor dela Tîrgul Ocna în Analele Acad. Rom. Mem. Sec. Ist. Seria II, Memoriul XXXVI, p. 250*). Act din 1750, Iane birăul din Ocnă cu toți șangăii către birăul din Oșorhei, (*Iorga, Acte rom. din Ardeal în Bulet. Com. ist. II, p. 203, etc.*).

⁴⁴ Într-un singur act cu data de 1477—1488 din colecția Relațiile Țării Rom. cu Brașovul, se întîlnește denumirea de birău pentru un magistrat local. E vorba de scrisoarea adresată de Basarab Țepeluș „tuturor Brașovenilor și pîrgarilor și lui Criste Roșu și birăului”. Deoarece Criste Roșu era judele primar al orașului, Ioan Bogdan vede în birăul amintit pe „judele crăiesc al Brașovului”, Königsrichterul”. (*I. Bogdan op. cit. p. 133, nota 1 și 2*).

⁴⁵ Act de la sfîrșitul sec. XVI. Gheorghe din Cimpulung către birăul de Bistrița (*N. Iorga, Documente rominești din arhivele Bistriței, II. Buc. 1900, p. 1*). Alte acte din sec. XVII și XVIII adresate aceluiași „birău” (*Iorga, op. cit. p. 2, 3, etc.*). Acolo și o scrisoare de la „Eu Simon birău de cetatea Bistriței cu tot Sfatul dumisale” scrie „cătore prieteni și vecini noștri dreghetori care sent pre locure cele prea unde avem treabe cu dumile voastre”. (*N. Iorga, op. cit. p. 5*).

⁴⁶ Act din 16 Iulie 1671. Din Iași Duca Vodă scrie „birăului și tuturor orășanilor din tîrg din Oșorhiei din Țara Ungurească” (*Iorga, Acte rominești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Săcuilor cu Moldova, în Bulet. Com. Ist. II, p. 195*); act din circa 1700 — Iordache Ruset vel vornic către „dumneata crai-birău de la Gurghiu” (*N. Iorga, op. cit. p. 205—6*).

⁴⁷ *N. Iorga, Studii și Documente X, p. 343*.

⁴⁸ În oct. 1790, jurații din Branul de Jos dau carte „cinstiților domni” că au ales să le fie birău „pe anul acesta 1791”, pe Iarca Mistică, „birăul vechi”. Dau chezășie pentru dînsul de toată paguba și stricăciunile ce ar putea face la banii birului sau la zaharale. Act. Bran, nr. 10/1790—1796. La 13 oct. 1793, logofătul Branului, Stan Bran, comunică castelanului Jos. L. Privigyey, care în vederea alegerii de noi dregători îi ceruse informații despre purtarea celor vechi, că birăul s-a purtat cum se cade și pîrgarii cu cînste. Birău fusese Ioan Ruscănică. Actele Bran, nr. 114/1793—1807.

impune sătenilor pe candidatul agreat de inspector⁴⁹. Dacă recomandarea logofătului sau a pîrgarilor și juraților corespundea cu voința obștii sătenilor, adică dacă această recomandare nu se făcea peste voia sătenilor și dacă cel ales întrunea și consimțămîntul „domnilor“, atunci „inspectorul locului dădea o carte solemnă de întărire, prin care se arătau meritele celui numit și se recomanda locuitorilor să i se supună și să-l respecte⁵⁰.

După indicații de dată mai recentă, alegerea pîrgarilor se făcea după un alt procedeu: locuitorii fiecărei plăși designau inspectorului trei candidați, din care acesta avea latitudinea să recomande Magistratului pentru întărire pe unul dintre ei, care i se părea mai potrivit⁵¹. Se întâmpla să fie doi pretendenți la dregătoria de birău. Atunci satul se împărția; oamenii, fiecare grup în parte, cereau întărire pentru candidatul respectiv, care singur era bun și omenos etc. Un astfel de caz avem încă de prin 1750, petrecut în Zărnești, relatat în culori vii de un scriitor din sat. Pentru interesul care-l prezintă această rivalitate ca și pentru mijloacele la care a recurs unul dintre candidați — se pare cel mai puțin agreat de mulțime — vom lăsa să vorbească cronicarul vremii: Sătenii din Zărnești cer „prea-cinstitului Maestratu“ să le rînduiască birău pe Aldimir, „iar pe altul noi sătenii nu primim“ încheie ei. Actul este semnat de 45 săteni. Un post scriptum la cerere, motivează aceste intervenții puțin obișnuite, descriind cele petrecute, evident, puțin înainte. „Și am scris eu Radul Turcul gramaticul, iara căce am scris aciastă carte, și dacă au allat birăul, au vrut să ma ucigă de tol, să stric cartea, dar eu am scris

⁴⁹ Act din 17 oct. 1628. Plîngerea locuitorilor din Zărnești către Magistrat pentru alegerea de birău făcută: „au venit domnul Inspector la satul nostru într-o vineri zi de lucru și oamenii n-au fost acasă ci prin Brașov și au făcut candidație de birău cu vreo doi oameni care au fost acasă“. (Actele Magistratului nr. 788/1629, anexa I.).

⁵⁰ „Se face știre și se poruncește sătenilor de din sus de Bran, precum că cunoscînd domnia mea vrednicia și slujba birăului Ioan Perșoiu de din sus de Bran și slujind cu mare dragoste și cu rînduială bună, așa domnia mea l-am așezat și l-am întărit, dîndu-i birăria iarăși să o stăpînească și pe acest an viitor cu bună pace și rînduială. Și voi sătenilor, de astăzi înainte toată ascultarea și cinstea cea căzută să i-o dați dumisale birăului Ioan Perșoiu, și să-i fiți ascultători la toate poruncile cele ce vi se vor da de la dumialui, și să nu (vă) îndrăzniți care cumva vreunii din săteni a-l necinsti, sau a-i sta împotrivă, că apoi unul ca acela se va pedepsi cu grea pedeapsă de către domnia mea. Bran, 9-bris, 1, 1792. Iohannes Wentzel, Senat, et Insp. Do-mi-na-lis.“ Actele Bran, nr. 133/1792.

⁵¹ Actele Bran, nr. 172/LXXXVII, acte din (1818): „Weil eben das Jahr zu Ende gehet und die Geschwornen auf des künftige 818 Jahr zu wählen nöthig ist, so habe ich dem hiesigen uralten gebrauch gemäs aus jeder plassa von den Orts ältästen drei zür Polgars Wohl in die Candidation geben lassen, von welchen ich noch stehende als die tauglichten Individuen Einem Löbl. Mag-al Presidium zur Bestältigung in Vorschlag zu bringen die Ehre habe als.

Aus Szohodol den Bukur Zetjeru

- .. Poarta et Predeal den Gyorgye Geltsan
- .. Simon den Ioan Koman Herda
- .. Unter Mojets den Gyorgye Persoyu
- .. Ober Mojets den Iuon Nedelkoszu
- .. Fundata den Nekulay Many Lungots
- .. Sirne den Iuon Koles
- .. Pestera den Iuon Jork Kitsid
- .. Măgura den Iuon Zernesku

cu voia sătenilor ce sânt numiți. Și, aflind săteni, au sănit cu toți ca să mă scoată de la bătae. Iar eu, văzind că va să-m ia Ion birău cartea, o'm rupt, iar sătenii de iznoavă au făcut aciastă carte și, de-i vor pofti cinstiții domni pe săteni, vor veni și de față"⁵². Acesta nu e singurul caz în care sătenii se împotrivesc la încercarea de uzurpare a dregătoriei de un om care nu e agreat. Este însă unul dintre puținele cazuri despre care avem amănunte atît de interesante, relevînd luptele „politice“ din trecut.

Desfacerea sătenilor din Zărnești în două tabere în ce privește alegerea birăului și desigur și în alte chestiuni, se vede și din alte acte. Prin 1790, preoții, gocimani și un jurat din Zărnești, cereau inspectorului și arendatorului de acolo să înlocuiască pe birăul Bratu Pișcu, care ar fi făcut multe „plinsuri“ oamenilor săraci și chiar negustorilor mari și în locul lui să fie pus birău Ion Dan⁵³. „Cercetările“ făcute de comisia numită de Magistrat, după cum ne arată unele acte de la o dată mai tîrzie⁵⁴, n'au găsit întemeiată reclamația, așa că birăul a fost încă mulți ani înainte reales, mai ales că avea alături de dînsul pana iscusită a logofătului Ion Constantin. Un act din 30 oct. 1794, semnat de Ion Constantin, logofătul locului, în numele a o parte din locuitori, cere Magistratului să fie numiți și pentru „anul viitor“ Bratul Pișcu birău și Ion Constantin logofăt, cari s-ar fi purtat cinstit și omenește cu toată lumea⁵⁵. La 25 octombrie 1795, „locuitorii“, prin pana acelui logofăt, Ion Constantin, se plîng judelei contra pîrgarului Ioan Spîrchez, care s'ar fi purtat rău în 1794-1795. Intre altele ar fi pus pe-o cătană de-a bătut și „tăiat la cap“ pe logofătul, care se întîmpla să fie tocmai scriitorul actului, iar pîrgarul învinovat, unul dintre semnatarii actului de acuzare din 1790⁵⁶.

Cum s'a văzut, deși dispozițiile erau ca alegerea birăului să se facă de către locuitori sau cu asentimentul lor, inspectorii și arendatorii găseau posibilitatea să le eludeze. La fel a fost și cazul cu birăul Bratu Pișcu. Amănunte asupra împrejurărilor în care a fost reales birăul Bratu Pișcu de către inspectorul locului, fără asentimentul majorității locuitorilor, se găsesc în actul de reclamație al Zărneștenilor către guvernul din 1798. Aici se vorbește pe larg despre abuzurile săvîrșite în privința alegerii acestuia. Inspectorul și arendatorul l-au recomandat pentru alegere timp de treisprezece ani încontinuu, cu toată opoziția locuitorilor și timp de 5 ani nu i s'ar fi luat socotelile gestiunii. După afirmațiile reclamanților, afirmații contestate de Magistrat pe baza rezultatelor anchetei, Pișcu ar fi „mîncat“ 800 de florinți ungurești din banii statului.

Reclamația locuitorilor către Guvern găsea defectuos sistemul de alegere al birăului și pîrgarilor de către inspectorul local la recomandarea arendatorului, fiindcă — spuneau ei — „arendașul totdeauna e alegetăluit

⁵² *Stenner* V. nr. 733; N. Iorga, *Studii și Doc.* X, p. 353—354.

⁵³ Actele Magistratului, nr. 69/1790.

⁵⁴ Actele Magistratului, nr. 322/1798.

⁵⁵ Actele Magistratului, nr. 2438/1794

⁵⁶ Acte Judecătorești, nr. 382/1795.

cu birăul și cu pîrgarii, pentru că-i fac slujbă mai multă decît i se cade. Așa și arendașul le ține parte la socotială”⁵⁷.

Lucrul adevărit și probat prin actele în care la reclamațiile unor săteni contra inspectorului sau arendașilor, birăii și pîrgarii, ca de altfel și alți locuitori dintre „virfuri”, dau declarații și mărturii de disculpăre⁵⁸. Mai departe, în reclamația lor, Zărneștenii arătau a fi fost informați că guvernul a dat un decret către Magistrat pe numele satului lor ca să aibă și ei „rînduială” ca satele cele săsești ce „sînt în Țara Birsei” la alegerea dregătorilor, căci sînt „vecinătăți și un scaun”.

Se vede că în 1794 se repeta „eroarea” săvîrșită cu aproape patruzeci de ani mai înainte, în 1755, cînd un decret al curții din Viena a dispus înscrierea Zărneștilor, Tohanului, Vlădenilor și Satului Nou între satele libere⁵⁹. Magistratul nici de data aceasta nu le-a făcut cunoscut decretul, de a cărui existență au luat cunoștință prin „domnul Trausch” senatorul, care a venit în Zărnești în „Comission” pentru „mîncătoriile” birăului. Deîndată au dat „instanție” la Magistrat pentru punerea lui în aplicare — dreptul să-și rînduască și ei 12 jurați bătrîni. Cu toate insistențele depuse, Magistratul nu le-a comunicat decretul gubernial, ci a dat numai o rezoluție prin care se dispunea ca arendașul să ia seama dregătorilor în fața obștii.

Printr-o nouă întîmpinare cer ca Guvernul să dea un decret satului lor ca să-i fie îngăduit a-și alege 12 bătrîni jurați cu următoarele îndatoriri:

1. „Acei bătrîni să poarte grijile hotarului”.

2. „Dintre ei cu notarul satului și cu birăul să judece pe săteni și să-i impace, apoi să se mute /cu judecata/ la inspector, căci satul lor e mare de 500 de case și oamenii au multe feliuri de economii: cărauși, plugari și oieri și altele și bătrîni știu obiceiurile și întîmplările și ar fi satului de mare ușurare”.

3. „La împlinirea anului să se dea socoteala venitului hotarului și altele care mai are și neplăcînd satului purtarea birăului, jurații cu satul să aleagă alt birău cum e obiceiul și la alte sate săsești, „căci”, adaugă ei, „socotim că noi suntem numărați în numărul satelor săsești”. Arată și îndatoririle pe care le-au îndeplinit și le îndeplinesc și care covîrșesc cu mult pe cele ale satelor săsești la: „ajutorința înălțatului împărat, numai în acest an”, au dăruit ei, satul Zărnești, 505 fl. mai mult decît satele săsești. Și „reglutele” (sic!-recruții) mai întîi ei le-au împlinit decît satele săsești. Incheie arătînd că nădăjduesc că vor fi auziți de mila împăratului și aștcaptă „milostivul decret”⁶⁰.

Importanța cererilor obștei din Zărnești n'a scăpat Magistratului din Brașov. Nu era vorba pur și simplu de a le acorda drepturi să-și aleagă birăul și 12 pîrgari și de a stabili îndatoririle acestora, ci de ceva mai

⁵⁷ Reclamația Zărneștenilor către „Prea înălțatul crăesc Gubernium”, din 1798 în Actele Magistratului nr. 322/1798.

⁵⁸ Actele Administrative VIII, nr. 57, anexa 6. 59. Vezi nota 8 p. 294 a studiului de față.

⁶⁰ Actele Magistratului, nr. 322/1798.

mult: recunoașterea către Zărnești a dreptului între satele libere — la fel cu a celorlalte așezări săsești de pe pământul crăiesc⁶¹. Act revoluționar, care ar fi atras după sine alte năzuințe similare din partea celorlalte așezări românești sau săcuiești din Țara Birsei. Ei au dat sarcina, omului celui mai învățat dintre dinșii, din vremea aceea, lui G. Hermann, istoric și jurist, care într-un lung raport înaintat guvernului a căutat să combată punct cu punct pretențiile suplicanților și în acelaș timp să scoată în evidență ce urmări dezaastroase are avea, pentru conducerea țării, admiterea lor. Ca să sdruncine dintru început temelia cererilor, se arată că o parte din reclamanții din 1798 ar fi aceiași care au reclamat în 1793 pe birăul Bratul Pișcu pentru prevaricațiunea sumei de 800 fl, reclamație dovedită de comisionul alcătuit de Magistrat ca nefondată.

La insinuarea Zărneștenilor că dacă ar fi avut 12 jurați, atunci aceștia ar fi putut restitui suma defraudată, se răspunde cu finețe, că întrucît actul defraudării n'a fost săvîrșit, Magistratul nu poate aviza în materie⁶². Suplicanții își au arendatorul, inspectorul, perceptorul regesc și magistratual ca oficialii circuali — la care le este deschis accesul și-și pot îndrepta plîngerile și nemulțumirile lor și deci n'ar fi nici un motiv să li se creeze 12 jurați. Ei însă ar vrea să-și aleagă judele fără consimțămîntul conducătorilor districtului, al inspectorului domnial, al percepturului regesc și al arendatorului. Acest privilegiu ar fi însă prejudicios atît pentru afacerile de stat, cît și pentru drepturile domnilor de pămînt și contrar practicilor juridice existente din timpurile cele mai vechi⁶³. E posibil ca posesiunea Zărnești să fi dat împăratului darul gratuit cu 505 fl. mai mult decît așezările săsești, însă acestea din urmă dau cantități mari de naturalii, cai și vite cornute, de asemenea drept contribuție de război. Este adevărat că posesiunea Zărnești a stabilit cea dintăi, în timpurile de față, darea de reoruți, dar acest merit nu trebuie atribuit atît dibăciei lor, cît zelului și promptitudinii arendațurului Roth, deoarece mai înainte posesiunea fusese între cei din urmă în privința aceasta⁶⁴.

Corespondența dintre guvern și Magistrat se oprește aici. Zărneștii au continuat să ducă viața de mai înainte.

Data înființării dregătoriei de birău în diferite sate. Nu putem stabili cu certitudine data la care, sau în apropiere de care, au luat ființă noile organe de conducere ale diferitelor sate cu populație romînească din Țara

⁶¹ „A cujus tamen tenore ipsi argumentantur se eadem in cathegoriam cum liberis pagis Saxonicalibus districtum locatis esse.” (Răspunsul Magistratului către guvernul transilvan, act 23 Februarie 1799, Actele Magistratului, nr. 322/1798).

⁶² Actele Magistratului, nr. 322/1798.

⁶³ „Possessioni facultatem indulgere suum Judicem absque influencia districtus primariorum officialium, dominalis inspectoris, regii perceptoris et arendatoris eligendi, videtur tam servitio regio, quam jurbus domini terestralibus praejudiciosim esse, et praxi ab immemoriali tempore vigenti penitus contrarium.” (Magistratul către guvernul transilvan, act 23 Februarie 1799, Actele Magistratului, nr. 322/1798).

⁶⁴ Actele Magistratului, nr. 322/1798.

Bîrsei⁶⁵. Nu s-a păstrat nici un decret al Magistratului în această privință, sau nu l-am putut găsi noi pînă acum. Ele însă nu pot fi prea vechi și nici n-au fost înființate toate în același timp⁶⁶. Cele mai vechi știri pe care le deținem sunt în legătură cu Zărneștenii. Aici apare în anul 1702 un „sindic“ adică un reprezentant al locuitorilor, pe nume „Vlădușcă Sindel“ cu dregătorii⁶⁷ săi și din 1709 înainte birăul Dan⁶⁸. Se succed apoi în acte la 6 septembrie 1728 birăul Vlad Pișcul⁶⁹ și în ianuarie 1732, Aldea⁷⁰. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea listele birăilor din Zărnești se pot reconstitui an de an. Atît din actele mai vechi⁷¹, cît și din indicațiile cuprinse în cererile locuitorilor din Zărnești către guvernul transilvan, în 1798⁷², se vede că populația rominească a satelor din Țara Bîrsei, ca și a satelor din restul Transilvaniei, avea o străveche conducere locală formată din „bătrini“ și „juzi“ sau jurați.

În Țara Bîrsei, conducerea locală a satelor fusese cu timpul „neglijată“ de Magistratul Brașovului, evident din cauză că reprezenta tendințe autonomiste. În locul ei, Magistratul a căutat — cu timpul — să folosească cît mai mult organe trimise dela centru, pe acei „administrațori“ ai locului, pe care i-am întilnit sub diferite numiri. Locuitorii satelor au continuat să-și aleagă organe, pe care le-au folosit în diferite raporturi interne și chiar în unele legături cu Magistratul. Instituția era prea veche și prea mult intrată în obiceiurile și în viața localnicilor pentru a putea fi desființată, fără a se pune ceva în loc.

Începînd cam dela sfîrșitul sec. XVII, satele din Țara Bîrsei au obținut dreptul de a avea noi organe de conducere locală, sub o nouă denumire, dar cumulînd și o parte din atribuțiile vechei conduceri. „Ale-

⁶⁵ Arătarea din actul cu data de (1598—1599) Februarie 4, pentru o confirmare de stăpînire asupra muntelui Baiu orășenilor din Rîșnov, reprezentați prin Gheorghe județul și Cirstea pîrgarul (Actele Magistratului, nr. 3026/1779) se referă la județul sășesc al Rîșnovului deoarece populația rominească de acolo nu putea avea un județ. Poate unul dintre pîrgari era român, în cazul acesta, Cirstea (Actul a fost datat de noi în legătură cu boierii Udrea hanul și Toma postelnicul).

⁶⁶ Ca organele de conducere ale satelor rominești din jurul Brașovului nu s-au înființat în acelaș timp, e dovedit prin apariția atît de diferită ca dată a birăilor, ca și prin indicațiile pe care le avem din datele cuprinse în acele acte a căror natură ar indica pe birău ca autor și care în lipsa acestuia au fost făcute de alți dregători, sau de simpli particulari. În sensul acesta și mărturia de chezășie adresată de locuitorii din Zărnești, la data de 5 Iunie 1698 Magistratului pentru Iarca Borlanu, acuzat că ar fi omorît un om din Rucăr. Mărturia e semnată de cișiva locuitori în fruntea cărora se găsesc: „Ioan, Vătaful de Plai“ din Zărnești și popa Stoica de acolo. (Acte Judecătorești, nr. 99/1699). Dacă în sat, la data aceea, s-ar fi găsit organizată o conducere prin birău și pîrgari, aceștia ar fi apărut în actul de chezășie. La fel se petrec lucrurile cu actele de mărturie din 24 Aprilie 1709 date Magistratului de popa Stoica din Tințari și de Lupu Boiaru cu alții de acolo, pentru slobozirea din închi-soare a lui Stan Barna și Marin Băcoșoae (Stenner I, 5, nr. 697).

⁶⁷ N. Iorga, Studii și Doc. X, p. 347, act din 11 Martie 1702.

⁶⁸ Dan birăul împreună cu „bătrînii din Zărnești scriu Magistratului în privința unui „sărac“ al lor, pe care cei din Sinca vor să-l iobăgească (Stenner I, 5, nr. 705).

⁶⁹ Acte Judecătorești, nr. 55/1729.

⁷⁰ Acte Judecătorești, nr. 1/1732.

⁷¹ N. Iorga, Studii și Doc. X, p. 343 și 347.

⁷² Actele Magistratului, nr. 322/1798.

gereă" era supusă unor practice, pe care locuitorii — se vede — nu le admiteau, de aici conflictele menționate. Organele noi aveau să colaboreze mai larg cu Magistratul și cu reprezentanții săi din posesiune⁷³.

Apariția unor noi organe de conducere în satele din Țara Birsei și în rîndul întii în Zărnești trebuie explicată prin importanța economică și numerică pe care o capătă amintitele așezări în epoca aceasta, impunînd astfel Magistratului o „reformă“ administrativă. Locuitorii ridicați la un mai înalt nivel material prin căraușie și prin economia de oi, au putut să-și impună revendicările.

Din iunie 1736, avem știri despre birăul din Tohanul⁷⁴, unde cîlva timp încă mai dăinuiește și vechea titulatură de „Sindel“⁷⁵. Cam din 1743 înainte, găsim birău în Vlădeni⁷⁶. Mult mai tîrziu — abia prin 1787 ei apar și în Bran⁷⁷, pînă la aceasă dată satele fiind conduse de vechii jurați⁷⁸, deveniți apoi pîrgari⁷⁹. Unele date pe care le deținem, par a indica legături din punct de vedere al conducerii interne între satele din

⁷³ Evident, procesul acesta de trecere la noi organe de conducere a satelor rominești din Țara Birsei, mai trebuie adîncit. Noi nu facem decît să-l schițăm deocamdată.

⁷⁴ „Birăul din Tohan cu diregătorii și cu bătrînii satului“ scriu „Judelui“ pentru un obicei scornit „din zilele acestui vameș“. (Acte Ad-tive neînregistrate, II, nr. 215). Act din 1 iunie 1745 — Judele Brașovului dă carte de volnicie preotului Mihai din Tohan „birăul și sătenii“ să-i dea cînstea după obicei și legile creștinești. (Actele Magistratului nr. 153/1779, anexa 5).

⁷⁵ Act. din c. 1738: „Der Szindl und geschworene samt der gantzen Gemeinde des Possessions Tohan (Acte Ad-tive neînregistrate, III, nr. 19).

⁷⁶ Act de dinainte de 5 Iunie 1743: Birăul, jurații și bătrînii din Vlădeni cer Magistratului reducerea de taxe, deoarece o parte din locuitori au trecut în Țara Rominească din cauza lipsurilor și a acaparării livezilor și pădurilor lor de comunitatea din Codlea. Semnează: „Unterhänigste Knechte Birou, Geschworene und älteste des dorffs Vladein (Acte Ad-tive neînregistrate III, nr. 114). Act din 16 Ianuarie 1756 (Acte Diverse, nr. 2) din 20 Iunie 1761 (Stenner I, V, nr. 741, 742); din 30 Mai 1762 (Acte Ad-tive neînregistrate V, nr. 339).

⁷⁷ Act din 16 Mai 1787. Birăul Ion Pedestru, pîrgarul Ion Răjnovian și juratul Voicu Jinga dau jalbă Magistratului în pricina de hotar cu Tohanul Nou (Actele Magistratului, nr. 651/1787).

⁷⁸ Act din 1 Sept. 1758. Andreas Tartler, marele Județ, dă carte popei Grigorie pentru un ștuc de moșie ce se numește Săcătura Peșterii, fost al unui călugăr răposat. „Și noi am lăsat preotului Gligorie să o stăpînească nesupărat de nimenea această moșie, și ce au stăpînit călugărul pe unde sînt hotarele puse de pîrcălab și de jurații Branului“. (Acte Ad-tive neînregistrate, V, nr. 34).

⁷⁹ Act din 21 Iunie 1769. Simion Aldulea, pîrgar de din sus de Bran (Stenner I, 5, nr. 736); Act din 4 aprilie 1762 „Șerb Albușoiu, pîrgar“ de din sus de Bran (Actele Magistratului nr. 74/1762); la 14 Noieembrie 1772, dată la care era încă pîrgar, Șerb Albușoiu intervine către Iosif Schobeln. Județul Brașovului, cerînd „szimbria, care este foarte mică“, de 24 fl. pe an (Actele Mag. nr. 359/1772). La 25 Noieembrie 1783, pîrgarul Branului alcătuiește și înaintează Castelanului, conspectul colibașilor care au plătit birul (Acte Bran, nr. 8/1783—1787); plîngeri contra unor abuzuri ale pîrgarilor: (după 22 noiembrie 1784), plîngerea lui Ioan Vlădițoiu de din sus de Bran contra pîrgarului Simion Aldulea, care l-ar fi bătut și pîrit pîrcălabului de Bran c-a vrut să-i aprindă casa, fapt pentru care se găsea închis. (Actele Bran, 9/1783—1787); plîngerea din 19 Oct. 1785 a lui Ion Berbecel de din sus de Bran, adresată Magistratului, pentru o plată făcută după 1770, silit fiind de pîrgarii Șerb Albușoiu și Radu Perșoiu (Actele Mag. nr. 2198/1785).

Bran cu birăul din Zărnești⁸⁰ și cu cel din Tohanul nou⁸¹. Pe baza indicațiilor pe care le deținem nu se poate însă trage o concluzie definitivă asupra chestiunii dacă o parte din satele Branului erau legate de Zărnești și alta de Tohanul, ținând seama de așezarea geografică a lor, sau dacă tot Branul a fost într-o epocă legal de Zărnești și în alta de Tohan. Din a doua jum. a sec. XVIII înainte, Branul se găsește divizat în două părți: „de din Jos“ și „de din Sus“⁸². Birăii se întâlnesc concomitent în ambele diviziuni⁸³.

Din 1796 înainte întâlnim birăi în Holbav⁸⁴ și Tohanul Vechiu⁸⁵.

Atribuțiile birăilor și pîrgarilor. Atribuțiile birăului și ale pîrgarilor erau similare cu ale județului sau șoltuzului și pîrgarilor din orașele din Țara Românească și Moldova.

Judecă și aleg hotarele în pricini de moșii, de case sau locuri de case, singuri⁸⁶, sau împreună cu dregătorii de la Cetate⁸⁷, punind și „bir-

⁸⁰ Act din 10 Nov. 1757. Ioniță, feciorul lui Ion Grecu, cu rudele, dau zapis la mina lui Stoian Puntulescu, pentru vînzarea unui loc în Predeal. Au fost față pîrcălabul dela Bran și Aldimir birăul din Zărnești (Actele Mag. nr. 2619/1799); (1785 iulie 2) Jalba feciorilor răposatului Ion Jinga, colibaș de din sus de Bran către Magistrat pentru o moșie pe care i-ar fi luat-o pîrcălabul Drauth și dat-o altcuiva (Actele Mag. nr. 1358/1785); la intervenția Magistratului dă relații asupra chestiunii Bratu Pișcu birăul din Zărnești — disculpînd pe pîrcălab (Actele Mag. nr. 755/1786).

⁸¹ Act din 15 Martie 1789-Bran. Dregătorii anunță „a doua oară“ pe vel. județul Brașovului, despre ce datorează un Stoica Moșa, birăului Dumbravă (din Tohan) pentru dajdia din 1781—1782 și birăului Bucșa (din Tohan) pe anul 1786 (Actele Bran, nr. 12/1780—1790).

⁸² Act cu data 21 Iunie 1760 (Stenner I, 5, nr. 736) și din 14 Nov. 1772 (Actele Mag. nr. 358/1772) prin care se menționează existența unui logofăt „de din sus de Bran“

⁸³ Act din 26 Iunie 1789-Bran. Ion Bidu Corcodel (birău de din sus de Bran) și Iarca Misică (birău de din jos de Bran) dau adevărîța solgăbirăului Andreas Gaud, că au primit în numele tuturor colibașilor suma de 3975 fl. și 13 cr. împrumut pentru plata zaharalelor (Actele Magistratului, nr. 940/1796); act din 1789, Decembrie 28, Moeci. Iarca Spinu birău (de din sus de Bran) și cu Ioan Perșoiu jurat, dau înscris comisarului Privigey că nu s-a ridicat nici un car din Moeciu cînd au mers oștile în Țara Românească (Actele Bran, nr. 25/1789). Act din 23 August 1788 — Bran, Ion Bidu, Birău, Simion Aldulea și alții dau chitanță solgăbirăului Gaudi pentru primirea unui număr de 2570 oi pe care le-au împărțit păgubașilor (Acte Judecătorești nr. 158/1792).

⁸⁴ Act din 20 Aprilie 1796. Adevărîța lui Gabor Pal dată lui Sulică moraru pentru patru ghelete de „ferecătură“. Scrie popa Ioan din Holbav. Intre martori Todor birău domnesc (Actele Magistratului nr. 1350/1796).

⁸⁵ Act din 3 Iulie 1796. Maican Nichita, birăul din Tohanul Vechi și „bătrîni“ dau adevărîța pentru un cal al lui Stoica Săftul din Zărnești. Scrie popa Ioan, dascăl. (Acte diverse, nr. 40).

⁸⁶ Act din 14 Martie 1781, Zărnești. Birăul Aldimir cu pîrgarii Dobre Noaghi și Bratu Fintu, aleg hotarele din locurile de casă și moșii pentru care s-au judecat Bucur Spărchez cu Aldea Sonea. (Actele Magistratului, nr. 365/1798). Act din 14 aprilie 1764. Aldimir birăul dă carte că s-au judecat înaintea sa Bucur Jigăria cu Dobra Jercușoia și Stanca lui Stan Borcii, pentru un loc și parte din casă. S-au împăcat. Să nu mai aibă Stanca a mai căuta nici un fel de judecată. (Actele Magistratului, nr. 420/1810).

⁸⁷ Act din 1 Sept. 1758. Andreas Tartler, județul Brașovului, dă carte popii Grigori din Bran să stăpînească un loc ce se numește Săcătura Peșterii „pe unde sînt hotarele puse de pîrcălabi și de jurații Branului“. (Acte Ad-tive neînregistrate, V, nr. 34).

șag" pentru acei care ar strica judecata⁸⁸. Urmăresc încălcările de hotare săvârșite de alte sate în dauna satului lor⁸⁹.

Discută măsurile luate de autorități, atacându-le în baza „legilor“ sau „obiceiurilor“⁹⁰. Făceau cercetări în pricinile dintre locuitori. Când erau în cauză locuitorii cu birăul locului, cercetările erau făcute de birării și pîrgarii satelor vecine⁹¹. Dau relații asupra pricinilor care urmau să se judece în forul dominal⁹², sau înaintea Stadthonnului și a judeului, la Cetate⁹³. Asistă strigarea la biserică în trei dumineci consecutive a vînzărilor de imobile. În actul de vînzare se face mențiune sub forma că strigarea s-a făcut în timpul birăului cutare⁹⁴. Dacă vînzarea se făcea cu încălcarea obiceiului strigării, birăul îngrijirea ca partea care se socotea lezață, să depună banii la un vecin „la zi cînd se scot locurile“⁹⁵. Dădeau autorizații locuitorilor din saț să-și lăzuiască locuri de arături și livezi în pădurile din hotar, pe considerația că n'au pămînt de ajuns și sînt birnici⁹⁶. Dau mărturii în chestiunile controversate, sau pentru care nu sînt sigure dovezi⁹⁷. Intervin pentru respectarea „obiceiurilor“, combă-

⁸⁸ Act din 14 Martie 1781. Pentru hotarele alese de birău și pîrgari, cine va in-cepe iarăși „gilciavă și va strica pacea să plătească „birșag“ 24 fl.“ (Actele Magistratului, nr. 365/1798).

⁸⁹ Act din 16 Mai 1787. Birăul Ion Pedestru cu pîrgarul Ion Rînovianu și juratul Voicu Jinga în numele colibașilor de din jos de Bran, reclană Magistratului într-o pricină de hotar cu locuitorii din Tohanul Nou, care le-au luat pămînt de al lor „în livada domnească“ „pină din sus de heleștaie“ și în „Predeal pină sub Măgură“. Cer îndreptare. (Actele Magistratului, p. 651/1787).

⁹⁰ În sensul acesta trebuie citată intervenția birăului Coman Enescu din Poiana Mărului și a juraților de acolo către Magistratul Brașovului, care prinsese un om din Varmeghia lor „fără cale“. Nu este slobod, spun ei Magistratului, a se prinde un om dintr'o Varmeghie în alta, ci numai un hoț, „iar omu cu casă și cu fum nu se prinde, ci-l cață la fumul și scaunul stăpînirii“. În concluzie cer ca omul lor să fie eliberat și părășul să vină la judecată acolo, unde s'a întâmplat lucrul. Dacă nu-l eliberează, vor prinde și ei un om din Cetate sau din Țara Bârsei și apoi se vor judeca la cinstita tablă. (Acte Judecătorești, nr. 181/1793).

⁹¹ Act din 1792, Aprilie 29, Tohanul-Nou. Mărturia birărilor, pîrgarilor și logofeților din Bran și Zărnești, dată inspectorului dominal de Wentzel, la reclamația unor săteni din Tohanul Nou, că vitele birăului Bucșa de acolo le-ar fi stricat holdele. Semnează Bratu Pișcu, birău în Zărnești, Iarca Mistică, birău de din jos de Bran, Ion Perșoiu, birău de din sus de Bran, Bratu Jinga, pîrgar din Zărnești și Ion Constantin, logofăt din Zărnești. (Actele Bran, nr. 41/1780—90).

⁹² 1789, iulie 4, Bran. Ion Bidu, birău, Radu Gologan, Ion Obancia și Iancu Iancului, jurați de din jos de Bran, dau mărturie forului dominal într-o pricină de judecată a lui Stoichii a Stoichii. (Acte Bran, nr. 4/1780—90).

⁹³ Act din 16 Martie 1752, Zărnești. Birăul cu pîrgarii și dijmarul scriu Magistratului în privința unei judecăți făcute de insp. dominal unor plăieși, care nu se supun, intervenind la forurile superioare de judecată. (Actele Mag. nr. 27/1752, anexa 7).

⁹⁴ Act din 11 febr. 1790, Zărnești. (Actele Bran, nr. 22/1780—90).

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Act din 30 iunie 1747. Ion Bratu, birău din Zărnești, dă autorizație lui Ion Jinga să-și facă loc și livadă unde va vrea, în hotarul satului „în Padina cu apă“ etc. (Actele Mag. nr. 755/1786).

⁹⁷ Mărturia dată de Parohul Ioan Mănoiu și de birăul din Perșoiu că au văzut între scrisorile lui Iancu al Iancului o scrisoare pentru locul ce-l ținuse acesta dela preotul Radu Smedu din Zărnești (Actele Mag. nr. 239/1796).

tînd schimburile care prejudiciază pe locuitori⁹⁸. Scot sațul la munci de folos obștesc și raportează rezultatele⁹⁹. Silesc pe locuitorii mai cuprinși la împrumuturi pentru plata unor obligații ale satului¹⁰⁰, și răsplătesc cu „moșii” din cuprinsul satului pe locuitorii care fac munci pentru comunitate¹⁰¹. Intervin către Magistrat, atunci cînd prin măsurile administrative luate, cum ar fi acelea de închiderea granițelor pentru cazuri de boli, sunt prejudiciați locuitorii, amintind că din cișlig se ajută să-și plătească birurile¹⁰². Iau angajamente în numele comunității în ce privește împrumuturile și aprovizionările¹⁰³. Intervin pentru scutiri de restanțe, în cazurile de insolvabilitatea locuitorilor¹⁰⁴ și îndeplinesc oficiul de a repartiza la obținerea despăgubirilor ceea ce revine fiecăruia dintre cei păgubiți¹⁰⁵. Dau certificări în anumite acte de stare civilă, în special la căsătorii¹⁰⁶, sau recomandă, împreună cu preoții și ceilalți săteni, pe candidații la preoție

⁹⁸ Act din 27 Iunie 1790. Birăul și pîrgarii din Tohanul Nou intervin la domnul May, arendatorul locului, pentru ca moșia și casa Mariei Badicului să nu se vîndă la streini, ci după obicei, rudelor, după strigarea de trei ori la biserică (Acte Judecătorești. nr. 69/1790). Era — după cum se vede — și'n „obiceiul” celor de dincoace de Carpați ca și în al celor de dincolo, o formă de protemissis.

⁹⁹ Act din 2 iunie 1781 — o cercetare asupra lăcustelor: „Au ieșit în cîmpul ogorului și în pădure împreună cu tot satul de au arat cu 4 pluguri și săpat cu lopeți și sape prin grâu și răzoare”, ori n'au fost găsite lăcuste. Birăul și pîrgarii din Vlădeni către Magistrat. (Actele Magistratului nr. 458/1781).

¹⁰⁰ Act din 19 Oct. 1785 — o plată pentru paza hotarului din cauza ciumei în 1770 (Actele Mag. nr. 2198/1785).

¹⁰¹ Act din 1777 Aprilie 29 — prin care Jinga Țeposu vinde lui Ion Iughii partea de moșie „dela stălpul lui Stoian până la muchia cireșului”, moșie pe care o avea ca simbrie dela sat sub birăii Ion Țipei și Aldimir, pentru slujba de cărăuș al satului (Actele Mag. nr. 735/1786).

¹⁰² Act din 13 Nov. 1795, (Acte Jud. nr. 422/1795).

¹⁰³ Act din 20 ian. 1757 — angajament pentru plata unei datorii de bucate, grâu, cucuruz, etc. (Actele Mag. nr. 289/1757), anexa 2, semnat de Aldimir birău, Ioan Coleș și Vlad Nișcov, pîrgari; act din 20 iunie 1789, Bran, Ion Bidu Corcodel și Iarca Misiică, birăi din Bran, dau mărturie la mâna solgăbirăului Andrei Gaudy, în numele colibașilor de din sus și de din jos, pentru împrumutul sumei de 3975 fl. și 13 cr. primiți de la dănsul pentru plata zaharalelor (Actele Mag. nr. 940/1796).

¹⁰⁴ Act din 4 Aprilie 1762, (Actele Mag. nr. 74/1762, anexa 1).

¹⁰⁵ Act din 25 August 1788. Chitanța brănenilor Ion Bidu, birău, Simion Aldulea și alții, dată solgăbirăului Gaudy, pentru primirea unui număr de 2570 de oi, pe care le-au împărțit păgubașilor (Act. Mag. nr. 1587/1792).

¹⁰⁶ Aveau un rol în efectuarea actelor de căsătorii, rol pe care-l împărțeau cu preoții — dar pe care din lipsă de informații, cel puțin, deocamdată, nu-l puteu determina. Astfel în Martie 1783, preotul Stoica Enescu din Poiana Mărului, împreună cu birăul de acolo, Dumitru Pascu, scriu preoților și dregătorilor din Zărnești cu privire la căsătoria lui Bucur, feciorul lui Andrei, cu vară-sa, căsătorie făcută la minăstirea din Piatră, de un călugăr popă. Au fost și la dînșii să-i cunune dar i-au refuzat, ca și pe Oprea Moraru ce venise cu carte de despărțenie dela părintele Mihai și dela popa Dumitru din Bran. (Actele Magistratului, nr. 357/1783). Popa Aron și birăul din Zărnești adevăresc zestrea dată de Ion Coleș la logodna fiicei sale — Sora — cu Bucur Căldărea (Acte din 19 Noiembrie 1784, Acte Judecătorești, nr. 48/1791).

sau pe dascălii satului¹⁰⁷. Aduc la cunoștința locuitorilor ordinele Magistratului¹⁰⁸. Raportează anual și în împrejurări aparte ori de câte ori e nevoie, despre situația din sat în privința recoltelor, a bolilor, prădăciunilor, inundațiilor¹⁰⁹ sau orice alte lucruri mai deosebite¹¹⁰. Dau fonoghiului cetății cheazăii pentru eliberarea locuitorilor ținuți în închisoare, vinovați sau presupuși ca atare, luându-și angajamentul că-i vor prezenta la judecată¹¹¹. Intervin când socotesc că satul e îngreunat cu sarcini, pentruca acestea să fie împărțite în mod echitabil cu alte sate¹¹². Protestează în fruntea satelor în contra abuzurilor administrației centrale sau locale, cerînd părăsirea „obicciorilor noi”¹¹³. Evident au și unele roluri ingrate ca acela de a încasa dări și mai ales „de-a scoate cheltuieli”, adică cereri extraordinare, de obicei refuzate de locuitori, de unii sub cuvînt că n’au, de alții cari „sculîndu-se cu răzvătire nu vreau să dia nicidecum, aruncînd pricină că nu iaste de folos satului atîția cheltuieli”¹¹⁴. Dar mai ales le revenea sarcina spinoasă de a ridica recruți¹¹⁵.

¹⁰⁷ 1790 nov. 19 — Tohanul-Nou. Bucur Răduțoiu, birău, Bucșa Răduțoiu, birău bătrîn, Bucur Garoiul și Stoica Sandu, dimpreună cu alți săteni, cer Magistratului „testimoniu” de recomandare la „domnul episcop” pe seama lui Bucur, feciorul popei Bucur Pușcașu, pe care-l cer preot în sat, în locul celui mort. (Actele Mag. nr. 2257/1790).

¹⁰⁸ Actele Bran, nr. 93, 96/1790—1792.

¹⁰⁹ Acte din : 12 ian. 1782 (Actele Mag. nr. 114/1782), 8 Martie 1790 (Actele Bran, nr. 32/1790—92), 12 Mai 1790 (Acte Bran, nr. 126, 127/1790—92) ; 22 Iunie 1792 (Actele Bran, nr. 109/1792, anexa 1).

¹¹⁰ În iulie 1793, Ion Perșoiu, birăul din Branul de Sus, pîrgarii și jurații letnicirile lor. (Actele Mag. nr. 342/1780, anexa 2).

¹¹¹ Actele Bran, nr. 122/1790—1792, anexa 1.

¹¹² În iulie 1793, Ion Perșoiu, birăul din Branul de Sus, pîrgarii și jurații de acolo intervin la județul Michael Fronius în privința reparațiilor ce urmează să fie făcute, la stricăciunile cauzate de revărsarea apelor la vamă, cerînd ca la lucrări să participe și locuitorii din alte sate, deoarece locuitorii din Bran nu pot lucra mai mult singuri și dealtfel după mărturia și a inginerului însărcinat cu conducerea lucrărilor, acestea nu pot fi terminate până la toamnă, numai de ei. (Acte Judecătorești nr. 239/1793). În august 1793, birăul Iarca Mistică din Branul de jos adeverează castelanului dela Bran, că locuitorii au reparat cordoanele și pichetele care trebuiau să le facă colibașii din satele lor. (Actele Bran, nr. 87/1793).

¹¹³ Act din 1736 iunie. (Acte Ad-tive neînregistrate, II, nr. 215) ; act din 1787. (Actele Magistratului, nr. 302, martie 6) ; act din 5 iulie 1790 (Actele Magistratului, nr. 611/1790) ; act din 27 decembrie 1791, (Acte Administrative neînregistrate, IX, nr. 4).

¹¹⁴ Act din 23 august 1790 (Acte Ad-tive neînregistrate, VIII, nr. 137).

¹¹⁵ Un raport al birăului din Bran cu data de 13 August 1790 anunță Magistratului că nu s’au putut ridica recruții ceruți, fiindcă unii din tineri au trecut

Logofătul. După unele mărturii pe care le avem, alegerea logofătului satului se făcea în aceleași condiții ca și a birăului, adică tot de către inspectorul dominal, la recomandarea locuitorilor și tot pe termen de un an¹¹⁶. Deoarece logofătului i se cerea o anumită pregătire iar îndeplinirea oficiului în condiții bune presupunea oarecare continuitate, în mod obișnuit, logofătul se întilnește funcționind vreme mai îndelungată. După toate probabilitățile — dela un timp înainte — oficiul s'a permanentizat.

În epoca mai veche, actele în limba română adresate Magistratului, ca și cele referitoare la tranzacțiile dintre locuitori, erau scrise de preoții și dascalii satului¹¹⁷ sau intimplător și de alte persoane cunoscătoare în ale scrisului — în cazuri excepționale chiar de logofătul Magistratului¹¹⁸. Dela o vreme, în genere după înființarea în sate a organelor locale de conducere prin birău, apare logofătul. Branul e singura așezare în care logofătul se întilnește înaintea birăului. Aici însă, cum știm, în parte funcțiile birăului erau îndeplinite de jurați și pîrgari și aceasta explică necesitatea resimțită de-a înființa o cancelarie. Pretudindeni, apariția logofătului se constată numai în a doua jumătate a sec. XVIII. Se înțelege că și în privința aceasta Zărneștenii stau înaintea altor sate, dar și aici logofătul apare numai din 1752 înainte. Cunoaștem pe scriitorii actelor

---

în Țara Românească, iar alții se împotrivesc cu armele. (Act din 13 august 1790, Actele Mag. nr. 1087/1790).

Din acelaș loc, la 9 martie 1795, birăii raportau în privința recrutării: locuitorii acceptau ca la o sută de „gazde” să plătească un recrute, refuzau să dea tineri pentru recrutare, căci nimeni nu vrea să fie „catană”. (Act din 9 martie 1795, Bran. — Acte Jud. 127 1795).

¹¹⁶ Actele Magistratului, nr. 2438/1794. Act din 14 nov. 1772. (Act. Mag. nr. 358/1772).

¹¹⁷ Pentru Râșnov scrie un act la 17 mai 1701, popa Stan (Acte Jud. nr. 20/1752); la 6 iunie 1702 „popa Mihai, fiul popei Mihnei” (Acte Jud. nr. 20/1752); tot acolo în martie 1728 popa Stoica (Acte Jud. nr. 19/1728); la Țințari la 18 și 21 ian. 1723, scrie popa Stoica (Acte Jud. nr. 21/1723); la 11 august 1724, scrie un act în Poiana Mărului, popa Oprea (Acte Jud. nr. 21/1724); la Bran, la 29 aprilie 1754, monahul Rafail dela (schitul) Peștera (Acte Jud. nr. 16/1758); la Vlădeni, popa Ion la 16 ian. 1756 (Acte Diverse, nr. 2); la Prejmer scrie un act la 23 aprilie 1756 (Actele Mag. nr. 186/1781) și apoi la 20 august 1763, „popa Gheorghii al orașului” (Actele Mag. nr. 186/1781, anexa 2); la Maeci, la 29 mai 1762, „popa Bucur Lăptici” (Actele Mag. nr. 792/1798).

¹¹⁸ Cartea din 28 august 1696, prin care doi locuitori din Țințari, vinovați de tihării, cer îndurare. Scrie Ion logofătul (Cetății) (Acte în depozit, II. nr. 2481). Zapisul pe care fânogiul și dregătorii satului „Elehiu” (Hăchiu) îl dau beizadelei Gheorghe Cantacuzino pentru un împrumut de 320 fl. ung. e deasemenea scris de Ion, Logofătul cetății Brașovului (C. A. Stoide, Noui doc. brașovene, Rev. Arh. VII, I, p. 105). Un act din Tohan, cu data de 6 oct. 1726, e scris de Radu, logofătul cetății Brașovului (Acte Jud. nr. 69/1726).

din Zărnești de dinainte de înființarea funcției de logofăt pe lângă birău : astfel, raportul adresat Magistratului de birăul Aldia în 1732 e scris de popa Coman¹¹⁹. Cartea birăului Ion Bratu, acordată la 30 Iunie 1747 locuitorului Ion Jinga, e scrisă de popa Ioan Baiu¹²⁰. Aceștia erau preoții satului, care la ocazii făceau și slujba de scriitor. Un act din 28 iulie 1749 adresat de birăul Vlad Pișcu către „poruncitorul și tistul Zărneștilor“, pentru un furt de cai, e scris cu literă latină¹²¹. N'are numele scriitorului, dar fiindcă din 1752 înainte toate actele alcătuite și semnate de Ion Constantin, logofătul Zărneștilor, sînt scrise cu literă latină și ținînd seama și de caligrafia actului, trebuie să conchidem că și acesta se datorează tot lui. Ion Constantin a ținut sarcina de logofăt al Zărneștilor pînă prin 1792, aproape de anul morții, după care i-a urmat în dregătorie fiul său cu același nume, Ion Constantin logofătul cel tînăr¹²². Ion Constantin, logofătul bătrîn, are meritul de a fi întrebuițat, cel dintîi, în mod sistematic scrierea cu literă latină, în corespondența cu Magistratul și în actele pe care le scria pentru locuitori¹²³. Cu încetul inovația sa cuprinde și alte centre, în rîndul întîii Branul, unde din 1767 înainte figurează ca logofăt și dascăl fiul său Ion Constantin cel tînăr, de asemenea scriitor cu literă latină¹²⁴. După 1778 și logofătul Cetății Brașovului, Pavel Ioan Lazăr, scrie actele oficiale cu literă latină¹²⁵. După logofeția lui Pavel Ioan Lazăr, obiceiul de a scrie cu literă latină se extinde și la Brașov. Dacă logofătul Petru Popovici (între Dec. 1779 și iulie 1780)

¹¹⁹ Acte Judecătorești, nr. 1/1732.

¹²⁰ Actele Magistratului, nr. 755/1786.

¹²¹ Acte Judecătorești, nr. 22/1749.

¹²² Fiul cu acelaș nume al logofătului din Zărnești a scris acte, cum era de așteptat, și în timpul vieții tatălui său. Între cele mai vechi, amintim actul din 20 mai 1778 în pricina dintre Stoica Senchia și Juga Țeposu. Se arată astfel numele scriitorului: „Ion, fiul lui Ion Constantin logofătul (Actele Mag. nr. 1887/1810) ; se pare că a fost logofăt încă din anul 1792. Un act din 23 iunie 1792 duce la această concluzie: „Ion Constantin jun(ior) logofăt (Actele Mag. nr. 1222/1792, anexa 3). Într-un act din 8 sept. 1793, se arată din nou acest lucru: „Ion sin Ion Constantin logofăt (Actele Mag. nr. 2083/1801).

¹²³ Act din 16 martie 1752 (Actele Mag. nr. 27/1752, anexa 7).

¹²⁴ Actele Magistratului, nr. 358/1772.

¹²⁵ Act din 16 oct. 1778 (Acte Judecătorești nr. 40/1778) ; din 19 decembrie 1778 (Actele Magistratului, nr. 2/1779). Între decembrie 1779 și 1781, Pavel Ion Lazăr a fost închis pentru datorii (Actele Magistratului, nr. 747/1779 ; 894/1779). Revine în logofeție în 1781 și de prin oct. 11 îl întîlnim din nou scriind acte. Tot ce s-a păstrat dela dînsul după această dată pînă prin 1794 sînt acte scrise cu caractere latine.

a fost scriitor de literă cirilică¹²⁵ și deasemenea Dumitru Lazăr în scurta-i trecere pe la logofeție, în 1784¹²⁷, în schimb Dumitru Lazăr în a doua logofeție (1778-1790)¹²⁸ și Radu Ciurcu în tot timpul lungii sale logofeții (1791-1809)¹²⁹ au fost scriitori de literă latină. Curentul prinsese în așa măsură, încît și protopopul Brașovului, Gheorghe Radovici, cam de prin 1783 înainte, își redactează corespondența cu literă latină¹³⁰. Încă din Iulie 1758 Branul avea logofăt, probabil primul logofăt de acolo, pe popa Grigorie¹³¹, care e scriitor de literă cirilică. Am văzut că Ion Constantin, succesorul în logofeție din 1767 al popii Grigore, a fost scriitor de literă latină. La fel vor fi scriitori de literă latină logofeții de mai târziu: Ion Moldovenescu, din Branul din jos, care-și începea dregătoria prin 1787¹³², ca și Ion Bidu din Branul de sus¹³³. Din nov. 1761 înfilnim logofăt și în Tohanul Nou, pe un Stoica¹³⁴, iar în august 1778 pe Stan sin popa Mihai¹³⁵. Ambii logofeți sînt scriitori de literă cirilică¹³⁶. Numai din 1780 înainte găsim un scriitor de literă latină în Tohanul-Nou. Nu i se dă însă numele¹³⁷. Cu logofătul Stan Bran de prin 1792 înainte, se introduce în mod permanent scrisul cu literă latină și în cancelaria birăului din Tohanul-Nou¹³⁸. Destul de târziu s'a înființat dregătoria de logofăt pe lingă birăul din Vlădeni. Un act din 16 Ian. 1756

¹²⁵ Act din 17 Iulie 1780 (Acte Judecătorești, nr. 47/1780).

¹²⁷ Act din 10 august 1784 (Actele Magistratului, nr. 2492/1784).

¹²⁸ Act din 21 febr. 1788 (Acte Jud. nr. 627/1798); act din 14 aprilie 1788. (Actele Mag. nr. 1192/1788); act din 4 oct. 1790 (Acte Jud. nr. 107/1790).

¹²⁹ Act din 2 sept. 1791 (Acte Jud. nr. 60/1791); act din 2 nov. 1791 (Actele Mag. nr. 2484/1791); act din 17 nov. 1794 (Acte Jud. nr. 461/1794).

¹³⁰ Act din 12 aprilie 1783 (Actele Mag. nr. 586/1783); act din 7 oct. 1786 (Actele Mag. nr. 1767/1787).

¹³¹ Actele Mag. nr. 1307/1800; același scrie un act la 8 febr. 1760 (Acte Ad-tive neînregistrate V, nr. 216).

¹³² Act din 23 martie 1787 (Acte Ad-tive neînregistrate, VIII, nr. 57 anexa 6); act din 5 oct. 1787 (Actele Bran, nr. 8/1780—1790).

¹³³ Act din 2 martie 1791 (Actele Mag. nr. 35/1792, anexa 1).

¹³⁴ Act din 20 nov. 1761 (Acte Jud. nr. 39/1762); act din 20 nov. 1762 (Acte Jud. nr. 39/1762).

¹³⁵ Act din 19 august 1779 (Actele Magistratului, nr. 694/1778).

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Act din 29 ian. 1780 (Actele Mag. nr. 149/1780, anexa 2); act din 6 aprilie 1781 (Actele Mag. nr. 462/1781, anexa 1). E probabil logofătul Stan al popii Mihai, care în acest caz va fi alternat scrisul cirilic cu cel cu literă latină. (Act în copie cu literă latină cu data de 6 februarie 1780, din Tohan, scris de logofătul Stan al popii Mihai, (Actele Bran, nr. 36/1780—90).

¹³⁸ Act din 14 Oct. 1791 (Actele Bran, nr. 43/1780—1790).

adresat de birău Magistratului e scris de popa Ion¹³⁹. La data aceasta, probabil satul nu avea logofăl permanent. Deabia prin 1781 un act al birăului Toma și al pîrgarilor adresat Magistratului este scris de un Popa Dumitru ca logofăt¹⁴⁰. Popa Dumitru scrie cu literă cirilică¹⁴¹.

Simbria dregătorilor. Avem puține date asupra felului în care se făcea retribuția acestor dregători. Din ele reese că era cu totul neregulată, oame-nii primindu-și-o la încheerea anului și adesea cu întârzieri prelungite¹⁴²; și în genere era privită ca neîndestulătoare¹⁴³. Virtual retribuția consta dintr-o „szimbrie“ fixă, anuală¹⁴⁴, din „treapăd“, adică cheltuieli de transport¹⁴⁵ și „cheltuielile“ de întreținere pe teren¹⁴⁶. La aceste venituri se adăugau și unele întâmplătoare, cum erau „osteneala“ pentru prinderea dezertorilor, a hoților etc.¹⁴⁷. La angajarea logofătului, în contractul încheiat cu locuitorii, se specifică cu grije îndatoririle și de o parte și de alta, pentru că acest dregător avea posibilitatea să-și creeze venituri socotite ca nejuste. Astfel el era obligat, pe lângă slujba către Oficiu, să facă „jalbe“ și cereri fără plată, locuitorilor, aceasta socotindu-i-se în simbria. — Era însă obiceiul unei cinstiri — care varia și pe care unii logofeți o impuneau și condiționau, ceea ce da loc la nemulțumiri. Astfel, locuitorii din Bran, cerînd în 1797 schimbarea logofătului cu un altul, îi aduc vina că e bețiv și le pricinuește prin aceasta neajunsuri și apoi că atunci cînd face cuiva „carte de jalbă“, ia dela dînsul plata „ca dela om strein“¹⁴⁸. Sumele cu care trebuia acoperită retribuția dregătorilor nu erau prevăzute în buget, ci constituiau un surplus de taxe luat dela birnici în proporție cu impunerea. Un act din Bran, din noiembrie 1789,

¹³⁹ Acte Diverse, nr. 2.

¹⁴⁰ Act din 2 iulie 1781 (Actele Magistratului, nr. 458/1781, anexa 1).

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Act din 30 august 1790, Birăul în slujbă și cel vechiu, logofătul și pîrgarii din Tohanul-Nou scriu Magistratului cerându-și simbria neprimită din 1787 până în 1790. (Actele Mag. nr. 1414/1790). Act din 21 febr. 1791, Bran. Birăul Ion Bidu dă adeverință Castelanelui pentru primirea sumei de 89 rfl. și 18 cr. „simbria“ și cheltuiala anului 1789, cînd a fost birău. (Actele Bran, nr. 6/1790—1796, anexa 2). Act din 15 febr. 1798 prin care dregătorii din Tohanul-Nou cer Magistratului să dispună a li se plăti și simbria „ca la alte sate“ (Act. Mag. nr. 734/1798).

¹⁴³ Act din 14 nov. 1772 (Actele Mag. nr. 357/1772).

¹⁴⁴ Act din 30 august 1790 (Actele Mag. nr. 1414/1790).

¹⁴⁵ Ibidem și „forșpanu“ într-un act din 2 nov. 1791 (Actele Mag. nr. 2484/1791).

¹⁴⁶ Actele Magistratului, nr. 1414/1790.

¹⁴⁷ Act din 16 martie 1784, Coman Solomon, birăul din Vlădeni, cere Magistratului să li se plătească osteneala prevăzută de împărat pentru o cătană fugită, prinsă și trimisă la stăpînitorii din Brașov (Aut. Mag. 492/1784).

¹⁴⁸ Actele Magistratului, nr. 587/1797.

cuprinde conspectul întocmit de birău și de jurați, de sumele încasate pentru cheltuielile și simbriile lor, dela birnicii din satele Branului de sus, Simon, Moeciu de jos, Moeciu de sus și Coacăza. De fiecare contribuabil se luase 10 creițari la zlotul de bir¹⁴⁹. Incasarea se făcea de multe ori cu greutate, deoarece contribuabilii refuzau achitarea¹⁵⁰. Vechii pîrgari ai Branului, dedinainte de înființarea birăriei, aveau prin 1772 o simbrie de 24 florini pe an, socolită de ei ca foarte mică față de slujba pentru care erau gata „la orice poruncă împărătească”¹⁵¹. Prin 1790 birăul Bucșa Raduțoiul din Tohan primea o simbrie anuală de 47 rfl. și 20 cr.¹⁵². Încă pe atîta făcea „cheltuiala”, căci locuitorul Ion Bidu primise 89 rfl. și 18 cr. simbrie și „cheltuieli” pentru anul 1789 în care fusese birău¹⁵³. Treapădul se plătea aparte și într-un act din 1791, sub numele de „forspann” era calculat la suma de 16 fl. și 24 creițari fiecăruia¹⁵⁴. Pîrgarii sau jurații care erau cite 4 în Zărnești, Tohanul-Nou și Vlădeni¹⁵⁵ și în număr de 9 pentru satele din Bran, unul de fiecare sat și pentru unele sate mai mici la două sate un jurat¹⁵⁶, primeau prin 1811 o simbrie care varia între 5-8 fl. în bancoteodule¹⁵⁷. Pe lângă retribuția oficială, recunoscută de Magistrat și plătită de locuitori, birăii și pîrgarii aveau posibilitatea sa-și creeze unele venituri, care la ocazii provocau plîngeri și reclamații din partea locuitorilor. O lungă listă a acestor „mîncătorii” se găsește într-o plîngere a locuitorilor din Zărnești înaintată Magistratului prin 1830. În genere aceste impuneri au fost ridicate în natură și după denumirea unora din ele și a modului în care erau ridicate, par a indica drepturile de retribuție ale vechilor juzi ai satelor de dinainte de a li se stabili o retribuție fixă. Se specifică la punctul 5 că birăul în anul 1830

¹⁴⁹ Actele Bran nr. 9/1790—1796.

¹⁵⁰ Act din 23 august 1790 (Acte Ad-tive neinregistrate, VIII, nr. 137).

¹⁵¹ Actele Magistratului, nr. 359/1772.

¹⁵² Actele Magistratului, nr. 1414/1790 și act din 30 oct. 1794 pentru aceeași retribuție din 1794 (Act. Mag. nr. 2427/1794).

¹⁵³ Actele Bran. nr. 6/1790—1796.

¹⁵⁴ Actele Magistratului, nr. 2484/1791.

¹⁵⁵ Actele Magistratului, nr. 322/1798.

¹⁵⁶ Un act din 1806, ne dă următorii jurați sau pîrgari la Bran: în Sohodol, Bucur Zecheriu, în Poarta și Predeal, Ioan Dușescu; aceștia erau pîrgari de din jos de Bran; în Simon, Ștefan Cojocă, în Moeciul de jos, Neculai Perjoiu, în Moeciu de sus, Ioan Nedelcosu, în Fundata, Neculai Lungociu, în Sirnea, Ioan Fruntesș și în Măgura, Aldea Cojan „aruncătura” pe 1806 de cheltuielile făcute de pîrgari la dusul crucișilor, în sumă de 48 rfl. și 11 creițari, (Registre diverse IV/U. 74 d. foaia 169). Un act din 1 nov. 1812 dă în plus un pîrgar în Peștera, (Acte Bran, nr. 52/1812).

¹⁵⁷ Act din 1 nov. 1812, Bran (Actele Bran, nr. 52/1812).

a luat „de toată gazda 1 pîine și 2 ouă“; care n’au avut să-i dea ouă au dat bani pentru 6 ouă, 6 creițari: la punctul 6 se specifică, că au luat de la boarii numiți 5 florinți, „pină nu i-au dat banii aceia nu i-au pus păstori“.

Unei muierei care intră în circiumă birăul îi ia zeghea din spinare, bînd pe socoteala ei 1 zlot.

„Pentru gard de 6 pari“, birăul a „băut căldare 50 creițari“.

Conform obiceiului, birăul avea dreptul să impună o anumită taxare la biciuluirii adică prețuiri. Un locuitor se plînge „că pentru un biciulat în loc de 2 husași de argint au luat de la noi 4 husași“.

Quantumul cheltuielii satului la care birăul se obliga, în fața inspectorului și a sătenilor era uneori călcat. Reclamația de mai sus arată că „legătura“ care specifica să se ia de gazdă cîte 24 de creițari în care să se cuprindă și banii pentru lumini și altele a fost călcată, deoarece „au luat de la fiește care gazdă“ deosebit pentru lumini 3 creițari.

Alte abuzuri, cum sînt cosirea delnițelor locuitorilor, impuneri de amenzi oneroase, scutiri de impuneri „cînd s’au făcut veletuiala în sat“, pentru membrii familiei sau clientela sa, erau curente ¹⁵⁸.

Retribuția logofătului satului, tot atît de neregulată ¹⁵⁹, era la început destul de modestă ¹⁶⁰. Se pare că era cam egală cu retribuția birăului ¹⁶¹. Locuitorii din Zărnești, aproape de sfîrșitul sec. XVIII, sînt nevoiți să angajeze în afara logofătului și un notar, cu atribuții de a îngriji stabilirea impozitelor și succesiunile. Se obligau să-i plătească o simbrie de 75 fl. ung. pe an, „sălaş“ și lemne de foc. În afară de acestea, cel angajat avea dreptul să încaseze de la locuitori 6 dinari pentru o „obligație“ sau zapis și 6 dinari pentru pașuș. Notarul Mihail Gebauer, cunoscător al limbilor de cancelarie, se lega să fie cu toată dreptatea la

¹⁵⁸ Actele Magistratului, nr. 4003/1831, anexa 1.

¹⁵⁹ Act din 14 nov. 1772. Logofătul de la Bran se plînge județului că nu și-a primit simbria pentru slujba de logofăt de din sus de Bran din anul 1770. (Actele Magistratului, nr. 358/1772).

¹⁶⁰ Act din 1794, oct. 30. Ion Constantin Logofătul din Zărnești primește 10 fl. ren. simbrie. (Act. Mag. nr. 2427/1794).

¹⁶¹ Un act din 1799, din Zărnești ne arată că locuitorii de acolo vrînd să schimbe logofătul, fac mențiune că cel nou, pentru 80 fl. pe an se leagă să le fie și scriitor și să învețe și copiii satului. (Actele Magistratului, nr. 1767/1799). Logofătul de pe lîngă Magistrat primea un salariu de 40 rfl. anual, din care trebuia să plătească și dajdia de 4,12 rfl. cînd în urma economiilor i se reducea la numai 24 rfl. pe an, amenința cu demisia. (Act. Mag. nr. 301/1798).

stabilirea contribuțiilor și a birului împărătesc. Legătura se făcuse în biserică, înaintea tuturor sătenilor ¹⁶².

Urmărirea problemei dregătorilor din satele rominești ale Țării Birsei este prima încercare făcută pe baza unui material mai bogat, format în mare parte din inedite. Cum e de așteptat la o astfel de cercetare, nu toate rezultatele la care am ajuns pot fi socotite definitive. Apoi unele aspecte ale problemei au fost numai schițate sau anunțate în treacăt și, ne dăm seama, altele nici n-au putut fi sezise. Materiale noi, ca și o mai adincă meditare asupra chestiunii, probabil că vor modifica unele concluzii și desigur vor lărgi și adinci cadrul însuși al problemei. Ceeace mai ales e de așteptat dela noile cercetări, este studiul comparativ al instituțiilor rominești, așa cum s'au dezvoltat în decursul timpurilor, cu instituțiile similare sătești și săcuiești, de care românii au fost influențați și cu care au trăit într'o continuă și strînsă legătură.

---

¹⁶² Act din c. 1793. (Act. Mag. nr. 607/1793). Și la Bran birăul voise să aducă „un logofăt străin” din Treiscaune; sătenii se împotrivesc, arătînd că trebuie să-i plătească „simbrie mare”, lemne și alte cheltuieli. Dajdia cu toate dările domnești se strînge de pîrcălab, așa că birăul nu are „atîta” de scris. Să fie numit logofătul lor din sat, om înstărit și „gazdă”, care slujește de 16 ani. (Act. Mag. nr. 587/1797).